

Danskheden er ældre, end vi tror

Kronik | Siden den berømte sociolog Benedict Anderson udsendte sit banebrydende værk om "forestillede fællesskaber", har det været god akademisk tone at mene, at national bevidsthed først opstod i slutningen af 1700-tallet. Inden da følte folk på disse breddegrader sig slet ikke som "danske", men tesen holder ikke, mener dagens kronikør.

"EFTERSOM ANDRE NATIONER plejer at bryste sig af deres store bedrifter og fryde sig ved mindet om deres forfædre, kunne den danske ærkebiskop Absalon, der altid selv glødede af iver efter at forherlige vores fædreland, ikke bære tanken om, at dette land skulle snydes for den form for berømmelse og eftermæle."

Med disse ord indleder Saxo (her i Peter Zeebergs oversættelse) sit mægtige værk fra omtrent 1208 om danmarkshistorien. Krøniken er skrevet på et formfuldendt latin og kendes under titlen "Gesta Danorum", hvilket betyder "Danernes bedrifter".

Med disse nationalt klingende indledningsord kan det ikke undre, at også Grundtvig fandt Saxos værk tiltalende og fordanskede det, hvorved den første virkeligt folkelige Saxo-oversættelse blev til. Grundtvigs fordanskning udkom første gang i årene 1818-1822 og derpå siden flere gange, sidst i 1986. Med Zeebergs udmærkede oversættelse fra 2000 har Grundtvigs dog nu muligvis udspillet sin rolle.

Men tilbage til Saxos indledningsord: Afspejler de en middelalderlig dansk nationalbevidsthed? Ja, fandtes der overhovedet national identitet i middelalderen? Eller i førmoderne tid i det hele taget? Derom har de lærde været højlydt uenige, og indlæg er skrevet for og imod på snart sagt alverdens sprog.

I 1983 udkom sociologen Benedict Andersons bog om nationalisme og nationalbevidsthed, hvis danske titel blev "Forestillede fællesskaber". Værket fik i den akademiske verden stor indflydelse på opfattelsen af, hvordan og ikke mindst hvornår national identitet opstod historisk set.

Og den helt grundlæggende påstand i værket er, at nationalbevidsthed først opstod i slutningen af 1700-tallet. Det at en nation opfattes som et historisk fællesskab med fælles forfædre og som et fællesskab, der bygger på sprog og afstamning, og som indbefatter alle samfundslag, skulle altså være tanker, der slet ikke fandtes i tidligere tider.

For nok stod man i et forhold til herskeren og dennes rige, men rigerne havde uklare grænser og var ikke defineret af nationalitet eller sprog. Disse antagelser kan genfindes i mange fremstillinger af det nationale historie - herunder i mange lærebøger til gymnasium og universitet.

Men nærlæser man Andersons værk, er det påfaldende, at han end ikke overvejer den mulighed, at nationalbevidsthed kunne have været til også i førmoderne tid. Der er således intet forsøg på at falsificere den fremsatte tese. Det har andre siden måttet gøre.

Selvom det ikke altid er sket i direkte polemik med Benedict Andersons værk, så har både danske og udenlandske middelalderhistorikere påvist, at der kan findes flere eksempler på nationalbevidsthed i middelalderen, både i Danmark og i andre europæiske lande.

Den britiske historiker Susan Reynolds har således behandlet fællesskaberne i Vesteuropa fra 900 til 1300, herunder forestillingerne om rigerne som nationale fællesskaber, og i Danmark har Anders Leegaard Knudsen påvist tilstedeværelsen af det, han kalder en dansk nationalisme omkring år 1300 - bare for at nævne nogle eksempler.

IKKE DESTO MINDRE MÅ MAN SIGE, at bevisbyrden åbenbart ikke er tung nok endnu; i hvert fald har den ikke vejet så meget til, at det kan spores ret langt uden for middelalderhistorikernes kreds. Derfor må man slutte, at det er påkrævet med mere dokumentation.

Som et eksempel kunne man se på Saxo, ja, det ville faktisk være oplagt alene af den grund, at Saxos værk er så omfattende, som det er. I modsætning til de sædvanligvis meget kortfattede middelalderlige krøniker, er der i et så langt og berettende værk som "Gesta Danorum" større mulighed for at komme i dybden med forfatterens synspunkter, verdensopfattelse og livssyn med videre.

Og på trods af Saxos ønske om at præsentere og oven i købet vride stoffet, så det kunne tjene Valdemarernes og ærkebiskop Absalons interesser bedst muligt, er det også en bredt anerkendt antagelse, at hans synspunkter afspejler en almindelig indstilling hos hans eget, samtidige miljø. Man kunne tilføje, at selvom ikke alle stormænd nødvendigvis delte Saxos politiske dagsorden, må der i den underliggende opfattelse af verdens indretning og af normer og værdier være en del, der var almindeligt tankegods.

Så lad os da se på Saxos indledningsord, og hvad der ellers kan udledes af hans forord. Der tales om "vores fædreland" og "andre nationer". Det, Saxo kalder "vores fædreland", må altså også være en nation. En nation er tydeligvis kendetegnet ved at have sine egne forfædre; den ene nations forfædre er ikke den andens. Hver nation har altså en afgrænset skare af forfædre; og hver nation fryder sig ved mindet om egne fortidige bedrifter, og man kan gløde af "iver efter at forherlige" fædrelandet, og forherligelsen består i berømmelse og eftermæle - forfædrenes eftermæle.

Nationen og fædrelandet er altså først og fremmest defineret ved forfædrene; der er en sammenhæng over tid, idet forfædrene og de, der levede på Saxos tid, alle er en del af samme nation med samme fædreland. Menneskeheden er således inddelt i disse nationer, der som historiske fællesskaber er afgrænset fra hverandre. Dette er en helt grundlæggende national opfattelse af mennesket og verden.

NU KUNNE NOGLE MÅSKE INDVENDE, at det citerede bare er en oversættelse – Saxo skrev jo på latin. Så hvad skrev han egentlig? Saxo anvendte ordet "natio" for det, der her er oversat ved "nation", og "patria" for "fædreland". Oversættelsen er altså ganske nøjagtig, hvad det angår. Men det kan da nævnes, at Saxo egentlig ikke taler om "den danske ærkebiskop", men derimod om "danernes" ærkebiskop, idet han skriver "Danorum maximus pontifex".

Dette ændrer dog ikke ved en tolkning af hele sætningen som værende national i udgangspunktet, tværtimod, da Absalon derved som ærkebiskop ikke bare knyttes til noget ubestemmeligt "dansk", men ligefrem til det danske folk.

Saxos bevæggrund for at skrive afslører et nationalt konkurrenceforhold til de andre nationer, han nævnte: "For når vores naboer havde deres optegnelser om fortiden at glæde sig over, skulle man ikke kunne sige, at vores folks ry lå skjult."

I det øjeblik man taler om naboer, erkender man også, at der er en grænse mellem dem og én selv. Og naboerne er adskilt fra det folk, som helt tydeligt er danerne, idet Saxo omtaler landets indbyggere i gamle dage som "oldtidens danskere". Grænsen mellem nationerne er altså varig og veldefineret.

Det, Saxo kalder "vores fædreland", er i øvrigt Danmark. Det ses af, at det, der skal beskrives, er "de bedrifter der er blevet udført i Danmark". Endvidere vil Saxo give "en beskrivelse af vores fædreland og dets beliggenhed", hvorefter følger en beskrivelse af "Danmark". Så den identifikation er også sikker.

Det er alene ved en gennemlæsning af Saxos forord tydeligt, at Saxo har opfattet sig som en del af et folk, at dette folk er danerne, og at danerne har et fædreland, som er Danmark. Dette folk og dette fædreland udgør et historisk fællesskab af levende og døde. Og dette folk og dette land er en nation, som er adskilt fra de andre nationer. Nationerne optræder således som adskilte enheder i historien, hvilket er en helt grundlæggende national måde at betragte verden på.

En grundig analyse af Saxos tekst, som jeg her har foregrebet og i øvrigt folder ud i bogen "Danskhed i middelalderen", tyder så afgjort på, at Benedict Andersons tese om nationalbevidsthedens modernitet er fejlagtig, mens den til gengæld støtter Susan Reynolds påstand om, at man i middelalderen havde en forestilling om det nationale, som helt grundlæggende deler træk med også moderne nationale forestillinger.

Adam Wagner er mag.art. Hans bog "Danskhed i middelalderen" udkom den 15. juni 2015.

Kristeligt Dagblads kronik 19. juni 2015 Adam Wagner

